

POSTREHY K PROBLEMATIKE VZDELÁVANIA V SÚČASNOSTI

Šimon Marinčák

Abstrakt. Pokrok a rozvoj krajiny nie je možný bez vzdelania, bez vedy, bez výskumu, a bez ľudí, ktorí by boli vzdelaní, ktorí by robili vedu a výskum, a ktorí by výsledky týchto činností aplikovali do praxe práve v prospech pokroku a rozvoja krajiny, v ktorej žijú. V prípade, že takýto ľudský potenciál nebude k dispozícii, krajine hrozí, že sa dostane do závislosti od vyvinutejších krajín v každej oblasti svojej funkčnosti.

Abstrakt. Some Observations on Contemporary Education Issues. Development and advancement of any country requires the human resources on the first place, consisting of people educated, backgrounded with scholarly research, who would apply the scholarly achievements in to practice, using their skills. If a country lacks this, not only cannot it provide its inhabitants with necessary means to develop, but would eventually fall into a status of high dependence on every aspect of its activity.

Pokrok a rozvoj krajiny nie je možný bez vzdelania, bez vedy, bez výskumu, a bez ľudí, ktorí by boli vzdelaní, ktorí by robili vedu a výskum, a ktorí by výsledky týchto činností aplikovali do praxe práve v prospech pokroku a rozvoja krajiny, v ktorej žijú.

Známe Murphyho zákony, ktoré humorne nahliadajú na rôzne ľudské činnosti, opisujú vývoj sveta ako špirálu smerujúceho od zlého k horšiemu. Humor podobne ako ostatné druhy kultúry a umenia, sa snaží čosi naznačiť, niečo nám povedať, humorným spôsobom varovať. Kultúra života z rôznych príčin naozaj môže prejavovať tendenciu negatívneho vývoja a ak sa vtedy nevynaloží snaha na zvrátenie tejto tendencie, história ponúka množstvo príkladov možného dopadu a vyústenia takéhoto smerovania. Hoci je jasné, že jednotlivci nedokážu takýto vývoj zvrátiť, v budúcnosti sa im bude vyčítať, že „nekríčili dost nahlas“, aby varovali. Preto sa teraz pokúsime o jedno také malé hlasné volanie.

Pri jednej z mojich ciest vlakom som sa raz dal do reči so svojím spoucestujúcim. Pri rozhovore prišla reč aj na prácu, a tak som mu povedal, čomu sa práve venujem – príprave cyrilskej pamiatky na vydanie, a tiež som spomenul spoluprácu so Slavistickým ústavom Jána Stanislava SAV, ktorý sa usiluje o záchranu a publikovanie literárnych pamiatok týkajúcich sa územia dnešného Slovenska. Keď som mu všetko krásne povysvetľoval, môj spolubesedník sa ma spýtal: „A naoč je to dobré, k čomu je to prospešné? Je to vôbec dôležité? Aký to

má význam a zmysel?“ Zamyslel som sa nad jeho otázkami a uvedomil som si, že odpovedať na ne nie je vôbec ľahké.

Naša spoločnosť prešla za posledných niekoľko dekád výraznými zmenami. Nemám tu na mysli politické, ale sociálno-kultúrne zmeny. V období socializmu malo obyvateľstvo veľa sociálnych výhod a úľav, tie však boli kompenzované dobre známymi nevýhodami v podobe osobnej neslobody a konečného produkovania jedinca bez schopnosti samostatného myslenia a rozhodovania. Ako to však býva, kultúra sa spútať nedá a v dobe aj toho najväčšieho útlaku je jedinou oblasťou, ktorá prežíva vnútornú slobodu, voľnosť, a dokáže sa vyvinúť do tej najvyššej výpovednej hodnoty a kvality. Osobná nesloboda podporila slobodu ducha a toto obdobie je charakterizované výnimočnými výdobytkami umenia a vedy. Aj československé školstvo patrilo v tej dobe v Európe a vo svete k tým najlepším, i keď zaiste malo svoje limity.

Po politickej zmene v roku 1989 sa logicky a celkom prirodzene siahlo po tom, čo v predchádzajúcej dobe chýbalo. Osobná sloboda, voľnosť a široké spektrum možností priniesli vyčlenené napĺňanie osobných potrieb jednotlivcov, avšak podobne ako v prípade predchádzajúceho režimu, aj tu bolo treba tieto výhody niečím kompenzovať. Aj keď v mnohých oblastiach mali nové možnosti pozitívny dopad na vedu a výskum, eviduje sa tiež množstvo negatívnych dopadov. Fyzická voľnosť a sloboda zatienili pocit potrebnosti kultúry, a zásady trhovej ekonomiky prirodzene sa orientujúce na bezprostredný ekonomický efekt výrazne ovplyvnili fungovanie kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií. Financovanie univerzít založené na počte študentov sa logicky muselo odraziť nielen na kvalite samotných adeptov vzdelania, ale v konečnom dôsledku aj na kvalite poskytovaného vzdelávania ([www.reformna.vlada ...](http://www.reformna.vlada...)). Demokratická sloboda a voľnosť možností pri chýbajúcom nadhľade a absencii akejkolvek prezieravosti vládnych mocí umožnili, aby dnes na Slovensku existovalo 41 inštitúcií vyššieho vzdelávania, teda vysokých škôl a univerzít (20 verejných vysokých škôl; tri štátne vysoké školy; 13 súkromných vysokých škôl; 5 zahraničných vysokých škôl) ([www.minedu.sk ...](http://www.minedu.sk...)). Ekonomicky a kultúrne vyvážený trend pritom navrhuje schému rovnocenného množstva univerzít k počtu obyvateľstva: 1 univerzita na 1 milión obyvateľstva. Podľa tohto prepočtu by teda na Slovensku trh zaplnilo 5 alebo 6 univerzít. Pri súčasnom stave nielenže nie je možné tieto inštitúcie utiahnuť ekonomicky, ale aj udržanie ich kvalitatívnej úrovne sa ukazuje nereálnym.

Celkový trend sa teda pohybuje v medziach vývoja spoločnosti: je kladený dôraz štátu na podporu iných než humanitných a spoločenskovedných odborov, priority majú oblasti okamžitého economic-

kého výsledku, informačných technológií a prepojenie na komerčnú sféru. Nedostatky vo vzdelávaní a vede sa už niekoľko vládnych programov pokúšalo riešiť, bohužiaľ opäť pomocou kvantitatívnych kritérií. Súčasný stav sa tak javí dlhodobejšie nemenný a pomaly sa tak dostávame k tzv. „tuniskému štandardu.“ Nastavený systém sa usiluje o to, aby 90 percent populácie malo maturitu a 70 percent vysokú školu. Tomu sa, samozrejme, následne tiež prispôsobujú nároky na úroveň vzdelania a ignoruje sa, že približne za desať rokov sa budeme nútení vrátiť k bytovým jadrám, pretože nám nebude mať kto obložiť kúpeľňu, jedine že by sme sa uspokojili so štandardom tuniských hotelov. Obrátíme sa na umelo vytvorené potraviny, pretože ich nebude mať kto vypestovať. Akú asi životnú úroveň bude môcť generovať spoločnosť zložená z mizerne vzdelaných vysokoškolákov a bez kvalifikovaných remeselníkov? Okrem toho bude v takomto prípade potrebné udržiavať základný životný štandard úplne inému percentu nezamestnaných a nezamestnateľných ľudí, než ako je dnešná v podstate ešte stále „ružová“ realita (Páral 2015).

Na dokreslenie stavu vzdelanostnej úrovne na Slovensku mi dovoľte malý anachronizmus. Historicky prvé maturity v slovenčine sa konali v júni roku 1868 a skladali sa z písomnej a ústnej skúšky. Písomná trvala 5 dní a študenti museli vypracovať písomné práce zo slovenčiny, maďarčiny, nemčiny, preložiť zadaný text z gréčtiny a z latinčiny, a tiež urobiť preklad zo slovenčiny do latinčiny. Z latinčiny sa prekladal Cicero (*De officiis* Liber III, Caput X), z gréčtiny Homér (*Illias*, Carmen X, v. 144-190).¹ Dnes sa takéto niečo nevyžaduje ani na štátnych, prípadne dizertačných skúškach.

Veda, podobne ako ostatné nekomerčné sféry, je tlačaná do komerčných parametrov. Autori týchto tlakov si od toho sľubujú zvýšenie produktivity a kvality výsledkov výskumu. Všetci tí, ktorí vedu aj reálne robia, vedia, či je to tá správna cesta. Okrem toho sa stačí pozrieť, v akých materiálnych a vôbec pracovných podmienkach sa dnes na Slovensku robí veda. Samozrejme, snom každého vedca je akýsi vedecký raj. Pre porovnanie, napríklad na univerzite v Cambridge má vedec úplnú podporu, vďaka ktorej sa môže sústreďiť len na svoj výskum. Pomáha mu pritom podporný servis doslova na všetko: od umývania prostriedkov výskumu, cez starostlivosť o výskumný materiál, až po IT a administratívnu podporu. Pre jednotlivé projekty môže byť k dispozícii univerzitné auto, rôzne žiadosti o povolenia zasa vybavuje právne oddelenie. Samozrejme, prostredie následne kladie na vedcov tlak, aby odvádzali prvotriednu prácu a tento servis si zaslúžili. Neexistuje pritom kvantitatívny systém, ktorý by

¹ Zdroj: internet, neidentifikovaná stránka.

kládol na vedca časové limity. Ak sa napr. vopred dohodnutý čas blíži ku koncu a projekt ešte nie je dokončený, lehota sa podľa potreby flexibilne natiahne, pretože prioritou je umožniť vedcovi výskum dokončiť a publikovať „ucelený príbeh.“ V našom prostredí sa na vedcov naopak vyvíja tlak, by za každú cenu publikovali aj nekompletný výskum. Výskum v Cambridge je zároveň koordinovaný a koná sa v spolupráci s jednotlivými univerzitami a ich fakultami, vývojovými inštitútmi, či dokonca s firmami aplikujúcimi výsledky výskumu do praxe. Existuje dokonca aj akýsi inštitút „lovcov nápadov,“ ktorí obchádzajú jednotlivé univerzity a pokúšajú sa zazmluvniť jednotlivé nápady a projekty s konkrétnymi spoločnosťami, v ktorých sa následne tieto nápady aj realizujú a aplikujú v praxi (Holubec, Holubcová 2015).

Slovenská realita je poplatná systému nastavenému a opakovane nastavovanému v súlade s cieľmi a prioritami jednotlivých víťazov volieb, ako aj ekonomickými podmienkami systému, ktorý nemúdro a nevyvážene vynakladá finančné zdroje, pričom tabulkový systém dokáže aj vysoko preplatený tovar zdôvodniť ako ekonomické vynaloženie financií. Veda a výskum ako oblasti poväčšine nie priamej ekonomickej návratnosti nezažívajú luxus vedeckého raja. Aj preto musia často „spojiť sily“ a spolupodieľať sa na jednotlivých výskumných projektoch – tu musím poznamenať, že spájanie sa pri jednotlivých projektoch je nevyhnutná a veľmi potrebná záležitosť, to nezdravé v tomto prípade nie je spájanie, ale dôvody, ktoré k spájaniu vedú: nie prvoradá snaha o zvýšenie kvality výskumu, ale ekonomická nevyhnutnosť. Negatívne na výskum vplýva aj nestabilita spôsobená neustálymi zmenami krátkodobých či dlhodobých zámerov a ekonomických kritérií, ktoré sú často simultánne – paralelné so zmenami víťazov volieb.

Platí a vždy bude platiť, že kultúra a umenie sú odrazom, resp. zrkadlom doby. V dnešnej technickej dobe už nemusíme za kultúrou niekam cestovať, ako kedysi (napr. J. S. Bach šiel v rokoch 1705 – 1706 pešo niekoľko mesiacov 450 km jedným smerom, aby si vypočul svetoznámeho organistu Dietricha Buxtehudeho). Dnes nám kultúru sprostredkávajú a prinášajú až domov rôzne masovo komunikačné prostriedky. Človek má dnes ohromné materiálne pohodlie, ale potáca sa pri hľadaní smeru a kladie si často otázky týkajúce sa zmyslu a cieľa života. Tzv. vysoká kultúra sa v komerčných a konzumných podmienkach dokáže presadiť len pri cielenej ekonomickej dotácii, resp. pri nastavení systému, ktorý ju neberie ako čosi nadbytočné, ale ako pridanú hodnotu, niečo, čo dotvára osobnosť jednotlivca, a tým aj národa, ako potrebu, ktorá národ vyzdvihuje na vyššiu kultúrnu úroveň, učí ho morálnym hodnotám a povzbudzuje

k hodnotnejšiemu životu. Tá je obvykle aj tou trvalou hodnotou, ktorá prežíva všetky doby a ostáva mementom kultúrnej úrovne národa a pripomienkou práce, ktorú vyprodukoval náš národ, naši predkovia a dúfajme, že aj my. Táto trvalá hodnota je následne kritériom, podľa ktorého nás hodnotia a radia ostatné národy.

Ekonomickým opakom vysokej kultúry je tzv. konzumná kultúra – tá sa od predchádzajúcej líši v prvom rade tým, že si sama dokáže pokryť svoje náklady. Jej nevýhodou je však plytkosť obsahu, a hoci sa táto kultúra prezentuje ako tá, ktorá má jednotlivca pobaviť, hoc aj prvoplánovo, v skutočnosti poväčšine ponúka len znôšku vulgárnosti hraničiacich, ba aj presahujúcich hranice obscénosti, bezcitnosti a krutosti. Toto má však ďaleko od cieľa kultúry – zvyšovať kultúrnu úroveň jednotlivca a národa, a vtlačiť mu pečať civilizácie, tej pravej civilizácie. Ekonomicky výhodná kvantita pri tejto kultúre ide výrazne na úkor kvality. Obvykle tiež nie je mementom prežívajúcim storočia, väčšinou prežíva svojich tvorcov (keď ich vôbec prežíva) len o niekoľko krátkych chvíľ.

Nerozumná politika, ktorá vyvíja tlak na znižovanie úrovne a kvality vzdelávania a vedy (hoci nie otvorene), má za následok tiež znižovanie kultúry a všeobecne kultúrnej úrovne národa ako celku. Aj tu sa ozývajú hlasy jednotlivcov v snahe o varovanie, prípadne o upozornenie na hroziaci problém, tie sú však väčšinou prehlušené krikom túžby po plytkej zábave. Dovoľte mi parafrázovať jedného umelca, ktorý podobne varoval, že raz príde doba, keď sa pozrieme späť a budeme sa za seba strašne hanbiť. Budeme sa prepadať od hanby, keď si spomenieme, na čo sme sa pozerali, čo sme čítali a čo sme počúvali. Ako sme dovolili, aby nás pár šikovných zvrhlíkov dostalo k novinám, časopisom a televíziám, ktoré sú ako žumpa plné odpadu. Nebudeme chápať, ako bolo možné profitovať na chorobách a nešťasti našich blížnych. Nebudeme schopní vysvetliť našim deťom a vnukom, ako sme to dopustili. Budeme sa snažiť zabudnúť na to, koho sme to považovali za celebrity a budeme sa hanbiť za dobu, keď tieto „celebrity“ denne okupovali prvé stránky novín a časopisov. Budeme sa síce tváriť, že na vine vtedy boli oni, akýsi neurčití oni, ale ak sa tomu dnes nebudeme snažiť zabraňovať, stávame sa spolupáchateľmi a spoluvinníkmi, nie iba tí, čo to píšú, vydávajú a vysielajú. My s nimi ochotne kolaborujeme tým, že to pozeráme, počúvame, čítame a kupujeme (Filan 2008).

Iný umelec „s básnickým črevom“ tiež zareagoval na podobnú situáciu a opísal ju takto (Shakespeare 1594/1992):

Znaven tým vším, já chci jen smrt a klid,
jen nevidět, jak žebrá poctivec,
jak pýchou dme se pouhý parazit,

jak pokríví se každá čistá věc,
jak trapně září pozlátka všech poct,
jak dívčí cudnost brutálně rve chtíč,
jak sprostota se sápe na slušnost,
jak blbost na schopné si bere bič,
jak umění je pořád služkou mocných,
jak hloupost zpupně chytrým poroučí,
jak prostá pravda je všem prostě pro smích,
jak zlo se dobru chechtá do očí.
Znaven tím vším, já umřel bych tak rád,
jen nemuset tu tebe zanechat.²

Hoci to vyznieva ako kritika súčasného stavu, ide o sonet Williama Shakespeara, napísaný v roku 1594, teda pred 421 rokmi a akákoľvek podobnosť s osobami alebo skutočnosťami súčasnosti je čisto náhodná.

Vrátim sa teraz k otázkam, ktoré mi vo vlaku položil spolucestujúci, načo je to všetko dobré, čomu je to prospešné, aký to má význam a zmysel, a načo poznať dejiny svojej kultúry? A vôbec, načo je nám vzdelanie a kultúra? Načo je teda dobré a prospešné publikovať pamiatky svojej kultúry, aký to má zmysel? Potrebujeme poznať svoje dejiny v prvom rade preto, aby sme sa z nich poučili, aby sme sa vyvarovali chýb, ktoré urobili naši predkovia, aby sme zistili, že skúsenosti potvrdzujú potrebu kultúry, že tá kultúra (súčasťou kultúry je aj vzdelávanie a veda) zaradila aj náš národ medzi európske elity, že našou historickou úlohou je prispievať k vývinu európskej civilizácie a k skvalitňovaniu života nielen na Slovensku a v Európe, ale aj na celom svete. Ak toto všetko odhodíme, náš národ skončí na smetisku dejín a neostane nám nič, len dúfať, že naše budúce generácie sa budú snažiť poučiť, aby nespravili rovnakú chybu, akú robíme my dnes. Úlohou poznania minulosti je pre nás poučenie pre budúcnosť, pre-

² *Tired with all these, for restful death I cry,
As, to behold desert a beggar born,
And needy nothing trimm'd in jollity,
And purest faith unhappily forsworn,
And gilded honour shamefully misplaced,
And maiden virtue rudely strumpeted,
And right perfection wrongfully disgraced,
And strength by limping sway disabled,
And art made tongue-tied by authority,
And folly doctor-like controlling skill,
And simple truth miscall'd simplicity,
And captive good attending captain ill:
Tired with all these, from these would I be gone,
Save that, to die, I leave my love alone.*

tože národ, ktorý zabudne svoju vlastnú minulosť, nezaslúži si mať budúcnosť.

Je na nás všetkých, aby sme tento nepriaznivo nastavený systém zmenili a pokúsili sa zlepšiť tento svet. Zlepšiť ho najmä tým, že nebudeme apatickí, že sa nezmierime s nesprávnosťou a nespravodlivosťou systému, nenecháme sa „odkultúrňovať“ tým, čo nám predkladajú masovo-komunikačné prostriedky, ak už nie z iných príčin, tak aspoň preto, aby sme sa nemuseli pred našimi potomkami raz hanbiť. Aj keď je to zatiaľ len boj s veternými mlynmi, musíme dokázať aj v tomto vzdelávaní a vede nepriaznivom prostredí uhájiť kvalitné vzdelávanie a kvalitnú vedu. Inak aj my skončíme na smetisku dejín.

Literatúra:

<http://www.reformnavlada.sk/vzdelavaci-system.html> (2010).

<https://www.minedu.sk/vysoke-skoly-v-sr/> (10. 10. 2015).

FILAN, B. (2008): In *Pálenica Borisa Filana*. Vysielané v Slovenskom rozhlasu dňa 29. 11. 2008.

HOLUBEC, J., HOLUBCOVÁ, Z. (2015): Rozhovor In *Review Českých aerolínií*, vol. 9 - 10, s. 18 - 27.

PÁRAL, P. (2015): Práce bude, lidi ne. In týždenník *Euro*. 7. september 2015, č. 36, s. 3.

SHAKESPEARE, W. (1594 / 1992): Sonet 66 Williama Shakespeara (1564 - 1616), napísaný r. 1594 za vlády kráľovnej Alžbety I. (1558 - 1603), publikovaný r. 1609 za vlády kráľa Jakuba I. (1603 - 1625). Podľa prekladu Prof. Martina Hilského, prekladateľa a profesora anglickej literatúry na Karlovej univerzite v Prahe (1992). <https://www.youtube.com/watch?v=SJw5BQba7zQ> (8. 4. 2013).

*doc. PaedDr. ThDr. Šimon Marinčák, PhD.
Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka
Vedeckovýskumné pracovisko Teologickej fakulty
Trnavskej univerzity
Komenského 14, 040 01 Košice
Rektorát Trnavskej univerzity
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava*

Doc. PaedDr. ThDr. Šimon Marinčák, PhD., je vedeckovýskumným pracovníkom a t. č. aj riaditeľom Centra spirituality Východ-Západ Michala Lacka Teologickej fakulty Trnavskej univerzity, zároveň tiež prorektorom pre vonkajšie a zahraničné vzťahy Trnavskej univerzity. Zaoberá sa najmä liturgiou a hudbou byzantskej cirkvi na Slovensku, jednotlivými písomnými pamiatkami a v súčasnosti aj rekonštrukciou slovanských liturgických formulárov.